

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Козубовської Ірини Василівни на дисертацію Пришляк Оксани Юріївни «Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій», що подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах все більшого значення набуває осмислення проблеми мультикультуралізму, наростаючої міграції та культурної глобалізації. Наростаючий мультикультуралізм як спосіб співіснування людей вносить все більш вагомі корективи і у професійну діяльність фахівців соціономічних професій. Тому у сучасних умовах виникає необхідність у пошуку та застосуванні ефективних механізмів надання соціальних послуг представникам різних етнокультурних спільнот і груп населення. З огляду на зазначене зростає потреба у внесенні суттєвих змін у професійну підготовку даної категорії фахівців. Отже мультикультуралізм сучасного світу вносить свої корективи у професійну діяльність фахівців соціономічних професій, вимагаючи від них нових підходів до виконання професійних функцій і завдань. З огляду на це зростає потреба у фахівцях соціономічних професій, здатних виконувати свою професійну діяльність з урахуванням викликів і вимог сучасного багатокультурного соціуму.

За таких умов дисертаційне дослідження Пришляк О. Ю. набуває особливої актуальності. Підсилюють актуальність дисертаційного дослідження Оксани Юріївни Пришляк суперечності, які виявлені дослідницею та потребують цілеспрямованого розв'язання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО. Отже, відповідально констатуємо, що наукове дослідження, яке представлено на захист, є, безумовно, актуальним.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Проведений аналіз дисертаційної роботи дозволяє засвідчити, що здобувачкою отримано вагомі наукові результати. Так, вперше теоретично обґрунтовано педагогічну концепцію формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій в умовах міжкультурного суспільства, а також розроблено, обґрунтовано й експериментально перевірено систему формування міжкультурної компетентності даної категорії фахівців у процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти. Визначено і апробовано організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; розроблено й імплементовано навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Слід також відзначити розроблену дослідницею концептуалізацію міжкультурної компетентності, у якій авторка узагальнила найбільш вагомі досягнення науковців щодо досліджуваного феномену, його структури, чинників впливу на процес формування, а також характеристики провідних складових та очікувані результати формування міжкультурної компетентності; професіограму фахівця соціономічних професій, в основу якої покладено змістову характеристику та теоретично обґрунтовану структуру міжкультурної компетентності, домінантні функції та здатності до їх реалізації, професійно зумовлені знання й особистісні якості.

Аналіз змісту дисертації свідчить, що авторкою коректно сформульовані вихідні положення роботи, чітко визначено об'єкт, предмет і мету дослідження. Завдання дослідження логічно узгоджуються з метою та відповідають предмету. Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних (обробка даних у системі Matlab) методів дослідження. Позитивне враження справляє чітка структура роботи.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямками «Психолого-педагогічні механізми створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції нової української школи» (№ держреєстрації 0119U100477) та «Теоретичні і методичні основи професійної підготовки фахівців соціальної сфери» (державний реєстраційний номер 0114U003074 (Шифр ПВІ-1)). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 23 лютого 2016 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29 березня 2016 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У дисертації Оксани Юрїївни Пришляк цілісно та системно досліджено теоретичні і практичні аспекти формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, а саме:

- охарактеризовано сутність міжкультурної освіти і міжкультурної компетентності як наукових дефініцій;
- здійснено аналіз особливостей професійної діяльності фахівців соціономічних професій у міжкультурному середовищі;
- здійснено аналіз міжнародних нормативних документів та рекомендацій як урядів країн ЄС, так і різноманітних організацій, об'єднань, рішень міжнародних форумів і конференцій спрямованих на активне впровадження міжкультурної освіти у практику роботи закладів вищої освіти США і країн ЄС;
- з'ясовано, що провідну позицію в розробці теоретичних засад організації міжкультурної освіти та формування міжкультурної компетентності займають як науковці, так і заклади вищої освіти США;

- значним науковим досягненням є вивчення і введення в науковий обіг цілого ряду найбільш визнаних і поширених зарубіжних теорій міжкультурної взаємодії та моделювання процесу формування міжкультурної компетентності;
- розроблено концептуалізацію міжкультурної компетентності, в якій узагальнено наукові позиції цілого ряду як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників щодо сутності досліджуваного феномену, його структури, чинників впливу на процес формування та прогнозовані результати;
- у розробленій професіограмі акцентовано увагу на тому що майбутні фахівці соціономічних професій мають володіти спеціальними знаннями і технологіями професійної діяльності, спрямованими на підтримку, забезпечення й реалізацію представників різних етнокультурних спільнот і груп населення; закладено змістову характеристику та теоретично і методично обґрунтовану сутність професійної діяльності майбутнього фахівця соціономічних професій у міжкультурному середовищі;
 - визначено компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, комунікативний і конативний), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-практичний, професійно-комунікативний, рефлексійно-особистісний), показники та рівні (низький, середній, достатній, високий) сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій;
- розроблено діагностичний інструментарій моніторингу рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше теоретично розроблено і апробовано систему формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, що являє собою комплекс взаємопов'язаних блоків, які поєднані між собою ієрархічними зв'язками, а саме: концептуально-цільового (мета, завдання, методологічні підходи, загально-педагогічні і спеціальні принципи, суб'єкти і об'єкти досліджуваного феномену), структурно-змістового (професіограма, змістова характеристика компонентів міжкультурної компетентності), процесуально-технологічного (етапи формування міжкультурної компетентності в процесі міжкультурної освіти; навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів) та результативно-оцінювального (критерії, показники, рівні, діагностичний інструментарій, результат сформованості міжкультурної компетентності).

Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій здійснювалося у закладах вищої освіти за освітніми програмами підготовки бакалаврів у різних видах освітньої діяльності: навчальній (через освоєння передбачених освітніми програмами навчальних дисциплін, значна частина з яких була насичена міжкультурним контентом; вивчення за вибором навчальних дисциплін міжкультурного характеру); науково-дослідній – через залучення до підготовки індивідуальних дослідних

завдань, есе, соціальних проєктів, курсових, кваліфікаційних робіт з міжкультурної проблематики; практичній, яка передбачає реалізацію і координацію дій, спрямованих на формування міжкультурної компетентності в процесі різних видів учбових практик; виховній, самоосвітній, волонтерській, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій міжкультурного характеру, професійно зумовлених особистісних якостей необхідних для професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Необхідно відмітити ґрунтовно розроблені та апробовані в ході педагогічного експерименту навчально-методичне і змістово-технологічне забезпечення процесу формування зазначеного феномену. Так змістово-технологічне забезпечення міжкультурної освіти це аудиторні заняття (лекції, семінарські, лабораторні та практичні заняття, наукові і творчі тижні) і поза аудиторні (тренінги, конференції, тьюторство, менторство, супервізія, самонавчання, консультації, олімпіади, робота проблемних і наукових груп).

Упровадження навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення відбувалося в комплексі із реалізацією організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, які авторка визначила у такій редакції: умотивованість до навчання і професійної діяльності у міжкультурному середовищі; створення міжкультурного освітнього середовища у закладах вищої освіти; забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення студентів через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційних технологій.

Відмічаємо активне застосування в процесі дослідження технологій розвивального, особистісно орієнтованого та кооперативного навчання.

Відзначаємо практичне значення дисертаційного дослідження О. Ю. Пришляк, яке полягає в тому, тому, що апробовано та доведено дієвість розробленої системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та організаційно-педагогічних умов ефективного її функціонування. Практична реалізація авторської системи виражена в розробці й імплементації: навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів, що знайшло відображення у змістовому збагаченні програм окремих навчальних дисциплін загальної й професійної підготовки обов'язкової та вибіркової компоненти освітньої програми модулями, темами, що стосуються міжкультурної компетентності та специфіки професійної діяльності в міжкультурному соціумі; доповненні програм практичної підготовки завданнями, спрямованими на формування відповідних умінь і навичок; тематики індивідуальних навчально-дослідних завдань, наукових студій і гуртків, проєктів; авторських навчальних посібників («Intercultural communication» (2018 р.), «Курс лекцій з навчальної дисципліни «Міжкультурна компетентність та міжкультурна комунікація» (2019 р.), навчально-методичному комплексі навчальної дисципліни «Міжкультурна

компетентність та міжкультурна комунікація» (2019 р.); он-лайн-курси «Intercultural Competence» (2020 р.), розроблених тренінгах з міжкультурної компетентності та міжкультурної комунікації; концепції діяльності Центру Толерантності та діагностичному інструментарії моніторингу рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій О. Ю. Пришляк є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Ґрунтовне вивчення використаної літератури (918 найменувань, з них 313 – іноземною мовою). Аналіз зазначених джерел дав змогу дисертантці досить об'ємно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу методів наукового дослідження, зокрема: *теоретичних*: цільовий аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; моніторинг інтернет-сайтів ЗВО, що здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців соціономічних професій; концептуально-порівняльний аналіз для визначення поняттєво-категоріального апарату, уточнення сутності дефініцій; систематизація й узагальнення теорій міжкультурної взаємодії і моделювання міжкультурної компетентності для розробки авторської моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; структурно-системний аналіз компонентів міжкультурної компетентності; моделювання, узагальнення й класифікація педагогічного експерименту з упровадження системи формування досліджуваного феномена; узагальнення й систематизація даних педагогічного експерименту для здійснення критичної рефлексії; *емпіричних*: педагогічний експеримент для перевірки дієвості впровадження системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; кількісні (анкетування, письмове опитування, тестування); обсерваційні (спостереження, моніторинг рівня сформованості міжкультурної компетентності); *статистичних*: методи математичної статистики (обробка даних у системі Matlab) для статистичної обробки даних аналізу результатів педагогічного експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася упродовж 2016–2020 рр. на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Університету імені Альфреда Нобеля. На різних етапах

педагогічного експерименту в ньому взяли участь 170 студентів (96 – експериментальна група і 74 – контрольна), 26 викладачів ЗВО.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Отримані результати дослідження можуть бути використані у ЗВО, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців соціономічних професій, а також у процесі створення навчально-методичних посібників для навчальної, виховної, наукової та самоосвітньої діяльності студентів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються структурою роботи, яка відображає точку зору дослідниці. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Належно оцінюючи позитивні здобутки зазначеної праці, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні неточності, дискусійні моменти та висловити зауваження й власні судження:

1. Характеризуючи у параграфі 1.4 особливості професійної діяльності фахівців соціономічних професій варто було б ґрунтовніше зосередити увагу на висвітленні ризиків і викликів, які виникають у процесі професійної діяльності фахівців соціономічних професій у міжкультурному середовищі.
2. Аналізуючи у третьому розділі дисертації теорії і моделі міжкультурної взаємодії і міжкультурної компетентності, на нашу думку, частину матеріалу вартувало подати в додатках, а натомість більше уваги зосередити на аналізі проблемних аспектів наукових пошуків і здобутків дослідників.
3. Позитивно оцінюючи *професіографічний підхід* до розв'язання завдань дослідження, вважаємо, що при аналізі змістово-технологічного і навчально-методичного забезпечення процесу формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій дослідниці вартувало більше уваги звернути і здійснити аналіз навчальних планів і програм за відповідними циклами професійної підготовки.
4. У додатках дисертації варто було ширше представити фрагменти лекцій та завдань для студентів та *результати їх самостійної і практично-творчої діяльності*, що слугувало б репрезентом позитивних зрушень сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та їх готовності до професійної діяльності у міжкультурному соціумі.
5. У розділі 2.2. здійснено детальний аналіз формування міжкультурної компетентності у процесі підготовки фахівців соціономічної сфери у вищих навчальних закладах США, наведено перелік відповідних курсів, які вивчаються майбутніми бакалаврами і магістрами, проте варто було більше уваги звернути на методи формування міжкультурної компетентності, оскільки саме в США розроблено деякі специфічні методи, які можуть використовуватися і в інших багатокультурних країнах, в тому числі й Україні.

Висловлені зауваження і побажання не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження і не впливають на його беззаперечну високу позитивну оцінку.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Пришляк О. Ю.

Висновок.

Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти і завершеності. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та представлені узагальнення заслуговують на впровадження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Відзначимо змістову насиченість, стилістичну культуру дисертаційного тексту, його продуману структуру, логічність висновків до кожного розділу, концептуальний характер загальних висновків, широту апробації та джерельної бази, різноманіття і креативність додатків.

На підставі проведеного аналізу констатуємо, що результати проведеного дослідження мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є важливими для педагогічної науки. Отже, правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація на тему **«Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій»** за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, положенням пунктів 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор **Оксана Юріївна Пришляк** – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Козубовська І. В.

